2. Tehnoloogiaajastu tuumikpõhimõtted

2.1. Pärismaailm *versus* virtuaalmaailm ehk samade reeglite järgimine mõlemas keskkonnas

Virtuaalmaailmas ning pärismaailmas peaksid kehtima ühesugused reeglid. See tähendab, et virtuaalmaailma ei tohiks kohelda teisiti, kui koheldakse pärismaailma. Esmakordselt tehti sellekohane avalik poliitiline avaldus Bonni ministrite konverentsi [1] deklaratsioonis 1997. aastal.[2] Deklaratsiooni artiklis 22 sätestatud printsiip kõlab nii: „Ministrid rõhutavad, et üldist õigusraamistikku tuleks kohaldada võrgus (*online*) nii nagu võrguühenduseta (*offline*). Pidades silmas uute tehnoloogiate arengukiirust, tuleks püüda luua õigusraamistikku, mis on tehnoloogianeutraalne, arvestades samas vajadust vältida tarbetut reguleerimist.“[3]

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) Inimõiguste Nõukogu võttis esmakordselt aastal 2012 ühehäälselt vastu resolutsiooni isikute sõnavabaduse kaitsmiseks internetis. See oli esimene selleteemaline resolutsioon. Kõrgetasemeline resolutsioon sätestab ka virtuaal- ja pärismaailma võrdsena kohtlemise põhimõtte: „[...] samu õigusi, mis inimestel on võrguühenduseta, tuleb kaitsta ka võrgus, eriti sõnavabadust, mida kohaldatakse piiridest sõltumata ja mis tahes valitud meedia kaudu vastavalt inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklile 19 ja kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelisele paktile.“[4]

Ka Euroopa Inimõiguste Kohus on näiteks kohtuasjas Wegrzynowski ja Smolczewski *vs*. Poola väljendusvabaduse põhimõtet rakendades rõhutanud, et nii nagu kaitseme Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklile 10[5] toetudes ajakirjandusväljaande paberarhiive, on kaitse all ka väljaande digitaalsed arhiivid internetis. Kohus rõhutas, et internetiarhiivid on oluline haridus- ja ajaloouuringute allikas, eriti seetõttu, et need on üldsusele hõlpsasti kättesaadavad ja üldiselt tasuta.[6] Seega ei ole vaidlust selle üle, et ka internetis ajalooliselt avaldatu on kaitse all. Niisiis ei piisa informatsiooni eemaldamiseks argumendist, et veebis midagi teostada on lihtne ja odav. Veebiarhiivides avaldatu väärib sama palju kaitset

nagu paberarhiivides avaldatu. Kui me ei kiirusta väljaannet kohustama eemaldama sisu paberväljaandest, siis ei tohiks seda nõuda ka veebiväljaandelt lihtsalt sel põhjendusel, et seda on lihtne ja odav teostada.

2.2. Tehnoloogia- ja võrguneutraalsus

Tehnoloogia arenguga kaasneb ka aina uute õigusnormide vastuvõtmise vajalikkuse küsimus. Õigusnormide eesmärgipärane tõlgendamine võimaldab rakendada ka aastakümneid tagasi vastu võetud norme tänapäevast tehnoloogiat ja uusi vajadusi arvestades.[7] Nii välditakse uute tehnoloogispetsiifiliste õigusnormide vastuvõtmist. Seda õigusloome aluspõhimõtet teenib osaliselt ka tehnoloogianeutraalsuse põhimõte.

Tehnoloogianeutraalsus tähendab laiemas mõttes, et õiguslik regulatsioon ei tohiks konkreetset tehnoloogiat soosida ega diskrimineerida.[8] Tehnoloogianeutraalsuse põhimõttele tugineva seadusloome eesmärk on, et norme saaks tõhusalt kasutada ka uute tehnoloogiate leiutamise ja arendamise korral.[9] Vältida tuleks normistikku, mis uue tehnoloogia väljaarendamisel muutub kasutuks. Näiteks liiklusseaduse § 2 punkti 681 järgi on robotliikur ratastel või muul veermikul maapinnaga kontaktis liikuv osaliselt või täielikult automaatne või kaugjuhitav sõiduk, mis kasutab ümbritseva keskkonna kohta teabe saamiseks andureid, kaameraid või muid seadmeid ja mis on saadud teavet kasutades suuteline liikuma osaliselt või täielikult juhi kontrollita.[10] Märgitud liiklusseaduse normi kohta võib küsida, et kas seadusandja ei ole läinud reguleerimisega liiale, defineerides robotliikuri „maapinnaga kontaktis“ olevaks sõidukiks. Tehnoloogianeutraalsuse põhimõtte kohaselt tuleks seadusandjal sedavõrd detailset ja konkreetsel tehnoloogial põhinevat regulatsiooni vältida.

Võrguneutraalsuse (*net neutrality*) rakendamise eesmärk on kaitsta eelkõige väljendusvabadust ning seega vältida kahjulikke mõjusid isikute õigusele pääseda juurde internetis nende valitud sisule, rakendustele ja teenustele ning neid levitada, olenemata sellest, kas seda pakutakse tasuta või mitte, kasutades enda valitud sobivaid seadmeid.[11] Võrguneutraalsust on juba aastal 2003 defineeritud kui põhimõtet, mille kohaselt peavad internetiühenduse pakkujad kohtlema võrdselt kõiki veebiteenuseid ja kogu edastatavat infot, ilma diskrimineerimise, piirangute ja sekkumiseta, olenemata info saatjast, vastuvõtjast, tüübist või sisust. Eesmärk on mitte piirata internetikasutajate valikuvabadust, et ei eelistataks konkreetse sisu või konkreetsete teenuste, rakenduste või seadmetega seotud internetiliiklust.[12]

Euroopa Nõukogu on oma soovituses CM/Rec(2016)1 võrguneutraalsuse põhimõtet põhjalikult selgitanud, nimetades võrguneutraalsuse osana internetiliikluse võrdset kohtlemist; pluralismi ja informatsiooni mitmekesisust; privaatsust; läbipaistvust ja vastutust.13 2015. aastal kehtestati samalaadsed eeskirjad andmeliikluse võrdseks ja mittediskrimineerivaks käsitlemiseks ka Euroopa Liidu tasandil määruses 2015/2120.14

Võrguneutraalsuse reeglite rikkumise küsimus on üles kerkinud seoses Facebooki rakendusega Free Basics. Facebook pakub selle rakenduse vahendusel mõnes Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika riigis eelkõige tasuta ligipääsu väikesele osale internetist. Rakendus lubab kasutada vaid Bingi otsingumootorit, kindlaid sponsoreeritud rakendusi, nagu näiteks ettevõtte Johnson & Johnson rahastatud rakendust, mis annab nõu beebiteemalistes küsimustes, ja populaarsetest sotsiaalmeediarakendustest vaid Facebooki.15 Rakendus keelati ära Indias võrguneutraalsuse reeglite rikkumise tõttu 2016. aastal.16 See ei tähenda, et keeldu oleks rakendatud kõigis riikides, kus Free Basics on jõudnud kanda kinnitada. Seda, kas rakendus vastab võrguneutraalsuse reeglitele, hakkavad riigid alles otsustama.

2.3. Sidusrühmi hõlmav otsustamine

Internetti puudutavat õigusnormistikku hakati rahvusvahelisel tasemel välja töötama alles 2003. aastal. Rahvusvaheline Telekommunikatsiooni Liit kutsus Šveitsis kokku infoühiskonna tippkohtumise17 , kus esmakordselt arutati interneti kiire kasvuga kaasnevaid probleeme ning moodustati töörühm, kelle ülesanne oli koostada raport, mis koondab soovitusi järgnevate sammude kohta.18 Raport valmis aastal 2005 ning koos Tuneesia tegevuskavaga19 sätestab see interneti haldamise alused. Just Tuneesia tegevuskava sätestab ka sidusrühmi hõlmava otsustamise põhimõtte, mis käib käsikäes interneti haldamisega.20 Sidusrühmi hõlmav otsustamine kui termin tähendab internetiressursside ühist haldamist asjakohaste rühmade poolt, kelleks on riikide valitsused, ettevõtted ning kodanikuühiskond, kellel kõigil on oma roll.21 Ka Euroopa Komisjon on kinnitanud, et „interneti-infrastruktuuri terviklikkuse ja pideva toimimise ning kasutajate usalduse ja interneti usaldatavuse säilitamiseks on vaja edendada riiklikku ja rahvusvahelist mitme sidusrühmaga koostööd“.22

Aastatel 2013–2015 uuendas Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) oma julgeolekusuuniseid. Selleks kaasas OECD ettevõtete, kodanikuühiskonna, ametühingute ning interneti tehnilise kogukonna esindajad. 2015. aastal valmis

OECD suunis „Digitaalse turvalisuse riskijuhtimine majandusliku ja sotsiaalse heaolu tagamiseks”,23 mida peetakse sidusrühmi hõlmava otsustamise tulemusel sündinud regulatsiooni heaks näiteks.

Üks sidusrühmade osapool on ka digitaalsetele õigustele pühendunud vabaühendused, nagu Article-19, Digital Rights Foundation, Privacy International, European Digital Rights, Electronic Frontiers Foundation ja Digital Freedom Fund. Just vabaühendused ning ajakirjandus täidavad internetiga seotud inimõiguste kaitses tihti ühiskonna valvekoera rolli: nad juhivad tähelepanu riikide halvale praktikale, inimõigusi ohustavatele tehnoloogia kasutusviisidele ning arutelu all olevate seaduste murekohtadele.

- 1Bonnis toimunud kohtumisel osalesid Euroopa Liidu liikmesriigid, Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni liikmed ja Küpros, kuid lisaks Euroopa riikidele said konverentsil kaasa rääkida Kanada, Jaapan, Venemaa ja Ameerika Ühendriigid.
- 2Reed, C. Online and Offline Equivalence: Aspiration and Achievement. – International Journal of Law and Information Technology. 2010/3, lk 248.
- 3Global Information Networks: Releasing the Potential. European Ministerial Conference. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 1998, lk 1.
- 4The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. United Nations Human Rights Council. 16.07.2012. – A/HRC/RES/20/8. Praeguseks on resolutsiooni juba korduvalt uuendatud ja täiendatud. Viimati tehti seda aastal 2018: The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. United Nations Human Rights Council. 04.07.2018. A/HRC/38/L.10/Rev.1.
- 5Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
- 6EIK, 33846/07, Węgrzynowski and Somolczewski vs. Poland, 16.10.2013.
- 7EIK on rõhutanud, et tõlgendamise tulemus peab olema „praktiline ja efektiivne“. Vt täpsemalt: EIK, 5856/72, Tyrer vs. Ühendkuningriik, 25.04.1978, p 31; EIK, 6833/74, Marckx vs. Belgium, 13.06.1979, p 41. EIK, 7525/76, Dudgeon vs. Ühendkuningriik, 22.10.1981, p 23. EIK, 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64, Case Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium vs. Belgium, 23.06.1978, p 5.

- 8Commission of the European Communities. Towards a new framework for Electronic Communications infrastructure and associated services. – The 1999 Communications Review. 1999/539, lk vi.
- 9Reed, lk 249.
- 10Liiklusseadus. – RT I, 10.12.2020, 15.
- 11Recommendation of the Committee of Ministers to member States on protecting and promoting the right to freedom of expression and the right to private life with regard to network neutrality. Committee of Ministers. 13.01.2016. CM/Rec (2016)1.
- 12Wu, T. Network Neutrality, Broadband Discrimination. – Journal of Telecommunications and High Technology Law 2003/2, lk 141.
- 13Recommendation to member States on protecting and promoting the right to freedom of expression and the right to private life with regard to network neutrality. Committee of Ministers. 13.01.2016. CM/Rec(2016)1. Vt võrguneturaalsuse põhimõtte kohta ka Euroopa Parlamendi määruse (EÜ) nr 2015/2120 artiklit 3, millega nähakse ette avatud internetiühendust käsitlevad meetmed ning millega muudetakse direktiivi 2002/22/EÜ universaalteenuse ning kasutajate õiguste kohta elektrooniliste sidevõrkude ja -teenuste puhul ning määrust (EL) nr 531/2012, mis käsitleb rändlust üldkasutatavates mobiilsidevõrkudes liidu piires.
- 14Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2015/2120, 25. november 2015, millega nähakse ette avatud internetiühendust käsitlevad meetmed ning millega muudetakse direktiivi 2002/22/EÜ universaalteenuse ning kasutajate õiguste kohta elektrooniliste sidevõrkude ja -teenuste puhul ning määrust (EL) nr 531/2012, mis käsitleb rändlust üldkasutatavates mobiilsidevõrkudes liidu piires (EMPs kohaldatav tekst), OJ L 310, 26.11.2015, p 1–18.
- 15Can Facebook Connect the Next Billion? – Advox 27.06.2017. – https://advox.globalvoices.org/2017/07/27/can-facebook-connect-the-next-billion/ (28.03.2021).
- 16Brandom, R. Mark Zuckerberg says Free Basics shutdown won’t keep Internet.org out of India. – The Verge 08.02.2016. – https://www.theverge.com/2016/2/8/10939594/mark-zuckerberg-internet-org-india-court-defeat-zero-rating (28.03.2021).
- 17World Summit on the Information Society. Genf 2003. – https://www.itu.int/net/wsis/ (28.03.2021).
- 18Working Group on Internet Governance. Report of the Working Group on Internet Governance. Château de Bossey 2005. –

https://www.wgig.org/docs/WGIGREPORT.pdf (28.03.2021).

- 19The Tunis Agenda for the Information Society 2005. Tunis: WSIS-05/TUNIS/DOC/6(Rev. 1)-E. – http://www.itu.int/net/wsis/docs2/tunis/off/6rev1.html (28.03.2021).
- 20Kulesza, J. International Internet Law (1. vlj). – New York: Routledge 2012, lk 138–139.
- 21The Tunis Agenda for the Information Society 2005.
- 22Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus liikmesriikidele Interneti universaalsuse, terviklikkuse ja avatuse kaitse ja edendamise kohta. 21.09.2011. CM/Rec(2011)8.
- 23OECD. Digital Security Risk Management for Economic and Social Prosperity. Paris, 2005. – https://www.oecd.org/publications/digital-security-risk-management-for-economic-and-social-prosperity-9789264245471-en.htm (30.09.2021).